

Estland var aldrig "Judenrein"

Den som behärskar jiddish – vilket är en nödvändighet för alla som vill tränga in i den europeiska judenhetens historia – kan förstå texter, förborgade för de flesta andra. Men, kan man "förstå" den här texten? Kan man "förstå" ohyggligheterna bakom bokstäverna? Kan man "förstå" ondskan?

Minnesmonumentet i Klooga

דא זיינען באערדיקט אומגעפער 2000 ייִדשע
געפאנגענע פון דעם לאגער קלאגא דערהארגעטע פון
די נאציסטען דעם 19 סעפטעמבער 1944

(Här är ungefär 2000 judiska fångar från lägret i Klooga begravda, mördade av nazisterna den 19de september 1944)

Texten står på en minnessten i det före detta fånglägret Klooga, ett par mil SV om Tallin, Estlands huvudstad. Området är nu en kombinerad minnespark/ friluftsmuseum. Med några monument, en begravningsplats, fotografier och texttavlor över vad som hände här under den nazityska ockupationen. Samma gles, tysta tallskog mitt ute i ingenstans som vid alla andra judiska avrättningsplatser i Baltikum. Men, judiska fångar, avrättade och begravda 1944? Estland förklarades ju vara "jude-rent" redan på den s. k. Wannseekonferensen 1942!

Historien om massmordet på Estlands judar skiljer sig från grannländernas mördarorgier, samtidigt som den har gemensamheter; exempelvis som att landets polis, säkerhetspolis och det estniska SS, samarbetade med nazityskarna.

I korthet var historien så här: Före kriget levde ungefär 4000 judar i Estland. När Sovjet invaderade landet första gången, 1940, deporterades ca.10 procent av dem till Sibirien. I samband med nazitysklands inmarsch 7 juli 1941 flydde ungefär 3000 till Sovjet. De kvarvarande togs hand om av den estniska säkerhetspolisen och 80 procent av dem ... försvann. Den operationen väckte inget större uppseende. Eftersom judarna hade arresterats av

estnisk polis, så trodde övriga medborgare, att de begått brott och att de tagits hand om i laga ordning.

1943 likviderades ghettona i Vilnius och Kaunas i Litauen. De överlevande fraktades till Estland tillsammans med judar från Frankfurt am Main, ca.10 000 personer, bl. a. till lägret i Klooga, där de fick bryta oljeskiffer, men också arbeta med att göra träskor och materiel till den nazityska armén. Oljan som utvanns ur det estniska skiffret var utomordentligt viktig för den nazityska u-båtsflottan. Eftersom skifferolja är tyngre än vatten, flyter den inte upp till ytan vid en träff och en skadad u-båt blir då svårare att lokalisera för fienden.

Kloogalägret ansågs vara ett bra läger, eftersom det bestod av riktiga hus, kaserner från tsartiden.

I september 1944 insåg den nazityska krigsledningen att slaget var förlorat, att Sovjets Röda Armé inte gick att stoppa och att alla koncentrations- och arbetsläger måste tömmas och fångarna evakueras sjövägen. Men, det fanns inga båtlägenheter kvar. Kloogafångarnas öde beseglades den 19de september. En viss dr. Franz von Bodman kom då vid midnatt till den nazityska säkerhetspolisens högkvarter i Tallin för att dryfta en eventuell evakuering, men mycket snabbt insåg man att det var omöjligt och istället beslöts att fångarna skulle avrättas och en speciell SS-styrka – okänt av vilken nationalitet – satte upp för att utföra uppdraget. Det tog 24 timmar.

Den 29de september satte den (sovjjetiske) överåklagaren i Estland upp ett protokoll över avrättningsplatsen. Läsningen är vidrig. Att citera enbart en mening räcker för att man skall förstå: "--- I askan ligger åtskilliga brända skallar, kotor, ben och andra kroppsdelar---". Runt 2 000 fångar hade avrättats med nackskott. Vissa estniska källor uppger, att de estniska fångvaktarna försökte hindra avrättningarna, men inga belägg har redovisats. Bland dem som mördades var Herman Kruk, författaren till טאָגבוך פֿון ווילנער געטאָ (dagbok från ghettot i Vilnius) och Wolf Durmaskin, dirigent i stadens symfoniorkester. I dag är det f.d. lägret en begravningsplats bland de tysta tallarna, lik så många andra i Baltikum.

Lika tyst som tallarna i Klooga är jiddischen i Estland. Förmodligen talar bara ett dussin estniska judar jiddisch idag, förmodligen bara Tallins Lubawitscherrabin och hans familj samt den vänlige guiden i synagogan på Karu-gatan 16. I Judiska Skolan bredvid finns ingen jiddischlärare.